

Pünkösöd idejében! A népies ihlet fualma érzik rajta, valamint ezen a hasonlaton is: „Gyenge róza meghervad, — Mikor hévség éri; — Szűz Mária hervada — Szent keresztfa alatt.“

Általában az énekek jelentékeny s szebbik része a Boldogasszony-tiszteletét zengi s a magyar költői nyelv legválasztékosabb zsengeivel áldoz a „szűzeknek virága“, „angyaloknak nagyságos asszonya“, „Jézusnak dajkája“, „mennyországnak királyné asszonya“, a „szent gyökér“, a „szép tiszta róza“, a „bűn nélküli fogantott „kegyes szűz Mária“ oltárán, kinek szépségét emberi nyelv ki nem mondhatja:

Ekesb orcad minden
Szűzeknek felette!
Szebb vagy angyaloknál,
Szűzeknek szűze!

Sok ódon s primitív szépség lap-pang e vallásos költészetben. Verselésén erős nyomot hagyott a középkori latin minta, melyhez a magyar fordítónak a dallam kedvéért lehetőleg alkalmazkodnia kellett. S talán ez a magyarázata (legalább részben) a világi énekek folyékonyabb verselésének, amelyek idegen mintákhoz való alkalmazkodás nélkül, szabadon eleget tehettek a magyar ritmusérzék követelményének. Ez utóbbi csoporthoz néhány igen érdekes ráolvasás, bűbajos mondóka, bábonás versezet vezet át a vallásos énekektől. Egy ú. n. csízio: verse szedett naptár kezd a sort, a jól ismert Szabács viadala, egy Mátyás királyt dicsőítő ének, s néhány apróság (köztük egy „virágének“) folytatja. S a sorozaton végigmenve már a mohácsi vész időpontjához közeledünk: az 1520-ban elesett vespérmí püspök és horvátországi bán, Beriszló Péter vitéségét örökíti meg egy igen ügyes kompozíciójú költemény, mely némi lantpengető előjáték után a legyőzött ellenfél: egy fogoly török vajda tépelődő magánbeszédébe rejti bele a püspök dicséretét. A költemény szerzője, Szabadkai Mihály, meg is nevezi magát. Geszthy László énekével, mely egyetértésre int s a török veszedelmet hangoztatja, már előestéjén járunk a katasztrófának:

Magyarország vala nagy fő szükségében,
Az végek valának mind elveszendőben
Ezerötsházhuzsonöt esztendőben.

Apáti Ferencnek ugyanez időtáj-ról való „feddő éneke“ az utolsó nagyobb arányú költemény a sorozatban. Kitűnő ritmusa eleven lendülettel teszi hathatóssá a gúny fordulatait, mellyel kora hanyatló erkölcsseit, közállapotait s uralkodó osztályait illeti.

Említettem föntebb, hogy a Régi Magyar Költők Tárában egypár évvel ezelőtt új szakasz indult meg, mely a XVII. századbéli költők műveit lesz hivatva közzétenni. Ezt a sorozatot Gyöngyösi István összes költeményeinek közzététele nyitja meg Badiés Ferenc kitűnő kiadásában. E híres régi költőknek három kötetre tervezett munkáiból immár a második kötet látott napvilágot. Gyöngyösivel érte el fejlődése tetőpontját a régi magyar verselő művészet s hatása főképp a XVIII. század folyamán vált rendkívülivé. A régibb hagyományt közvetlenül folytatva neki jutott a szerenese, hogy megállapodott költői nyelvet, stílt és verselési gyakorlatot teremtsen az elbeszélő költészetben; vagyis hogy mindazt, amit e nemben a régi magyar irodalom kiforrott magából, a tökéletességnek, a kitisztultságnak bizonyos klasszikus fokára emelje s úgy hagyományozza át végső, összefoglaló szerzeményként a XVIII. század végével meginduló újabb nagy korszakára irodalmi fejlődésünknek. Époly összefoglaló jelensége ő a régi magyar költészetnek, mint Arany János az újnak. Kettőjük között nincsen is szakadék; s Arany klasszikus, konzerváló magyar művészetébe Gyöngyösi régi-magyar klasszicitása is egész történelmi értékével beléoldódott.

Vajha a tények igazolnák abbeli sejtelmünket, hogy a költészetünk multját feltáró jeles kiadványokat ma már nemes fogékonyság és élénk érdeklődés várja. — szakkörökön és iskolán túl —, kint, a laikus közönség nagyvilágában is.

— rr. —

Erdős Renée: A nagy sikoly. (Regény. Dick Manó kiadása.)

Kétségen kívül áll és az irodalmat számontartó közönség szempontjából csak fölösleges ismétlés volna Erdős Renée önálló egyéniségét és írásművészetének eredeti formáit hangsúlyozni. Minden újabb munkáját mondhatni fokozódó ará-

nyokban jellemzik és egyénítik képzeletének nyugtalan, színes bősége, invenciójának nem mindig óvatos, de mindig erősen ingerlő területű kor-érzéke, téma-anyagának az erkölcsi válság nagy helyzeteire és aktuális problémáira kialakuló tendenciája és stílusrealizmusának részint ösztönös, részint a cizelláltságig kifinomított érzethangulata. Ezek a formai erők egy kitűnő kompozíció fegyelmezett rendjében bontják ki hatásukat most megjelent regényében: *A nagy sikolyban* is. A kritikai szemlélet mindezekből szívesen állapítja meg Erdős Renée írói erőinek friss formáit s azt is, hogy ezek a formák mindig mélyebbről emelik fel a regény életmagasságába, egy történet pszichológiájának egyetemesen jelentős emberiségébe kioldva, jelen világunk egy-egy nagy kérdését. Erdős Renée regényének azonban nem kimerítő egyenlete írója tehetsége természeténél fogva a fölismerése. Arra a szempontjára is figyelmet igényel, amelyre s amelyből fel van építve: az élet-szemléletére, annál is inkább, mert hiszen egész könyve ennek az élet-szemléletnek művészi illusztrációja.

Erdős Renée élet-szemlélete nem a történelmi étellel áll szemben, hanem az étellel, melybe örök emberi sorsokból vetődik fel az életanyag. Reá nézve ez az adottságtól bizonyos függetlenséget jelent, tehát nagyobb szabadsággal, az elvszerűség szubjektívebb hatalmával alakítja világ-felfogása számára az ő regényéletét. De ez a szabadság benne csak addig a pontig mehet el, ahol az élet-szemlélet a művészetbe lép, ennek a szuverén igényeivel találkozik és törvényeinek forma-ereje az akarja magát vetni. Ha ez a szubjektív szabadság korlátlanul érvényesül az egész regényben, akkor apriorisztikus erőszak lesz a regény belső énjének önálló lelkivilágával szemben. Az életfelfogás jelentősége nagyobb lesz, mint az irodalmiság érdeke. S Erdős Renée regényének itt sarkallik az egyetlen és minden hibája. Nem abban az értelemben, hogy ételszemléletének nincs meg a művészi lehetősége, hanem abban, hogy irodalmilag hamis úton igazolja és ezúttal elhalványítja tisztaságát. Igaza van Erdős Renének: a házasságban van egy magasabbokú, átlekesített öröm és cél: a

gyermek. Ez tündöklően keresztény gondolat. De nagy tévedése, ha úgy gondolja, hogy ez a gondolat-cél minden hedonisztikus utat magához enged csak a cél kedvéért. Anatole France Coignard abbéjának az okoskodása járja folyton ezt az utat, amelyen az aszkézis és a pornográfia két szegélye között elveszti komoly tartalmát, az erkölcsnek s vele a regény főszándékának az igazságát, mert sohse lehet tudni, igazában hová tartozik. Nagyon nehéz olyan esetekben a jóhiszeműséget a cél javára elkönyvelni, mikor erotikus epizódok csak önmaguk kiélése kedvéért tobzódnak, anélkül, hogy legalább a szenvedély logikája révén lenne vonatkozásuk a regény tengelygondolatához. Volt ezekre valami szükség? Hisz mi az másképp, mint az erkölcsi relativizmus álláspontja, amely igazat ad ugyan a keresztény abszolút értékeknek, de nem tagadja a hedonizmus jogát s végső elemzésben mindenkit kielégít. Mi értelme volt az erkölcs zátonyaira kifuttatni a művészet nagyszerű hajóját, holtpontra juttatni s csak terméketlen formásáig elvezetni egy nagy írói felszerelés gazdagságát? Avagy az irodalom csak az erotika pszichológiáján keresztül tud megmenteni minden nagy élet-és eszmeértéket, csak azért, mert ez irányban leromlott már a közízlés érzéke? Hol marad azonban akkor az irodalom szabadsága önmagával és saját méltóságával szemben? Mindenképpen csak sajnálni tudjuk, hogy Erdős Renée irodalmi felfogása nem volt harmonikusan hozzászabva ahhoz a mérethez, amelyet regényeszméjének etikai tartalma és kiváló tehetsége kívántak volna magunknak. *Brisits Frigyes.*

Új *Aurora*. MIPSz Almanach az 1923. évre. Szerkesztette dr. Dobai János. (Pozsony, 1923.) Elszakított testvéreink szava szól hozzánk e könyvből, mely elsősorban Petőfi szellemét köszönti, de egyben a képezel és emlékezés másfajta virágaival sem fukarkodik. A címe szinte varázskules, melynek érintésétől feltáruul az idők kapuja s az olvasó elé a serkentő példák egész sorát idézi. Kisfaludy Károly és társai beesvágó lelkesedésének tüze lobog föl előttünk, melynek fényénél íme most gondsújtotta véreink gyülekeznek.